

PLANEERINGU ELLUVIIMISE MÕJU TUNDMINE AITAB TEHA STRATEEGILISI VALIKUID

Kaur Lass

AS Entec arhitektuuri- ja planeerimisosakonna juhataja, kaur.lass@entec.ee

Keskkonnamõju strateegiline hindamine ehk planeeringu elluviimise aluseks olevate strateegiliste valikute elluviimise mõju hindamine on sisuliselt vajalik tegevus. See peab andma planeeringu kehtestajale enne otsuse tegemist vajaliku teabe, mis selle otsusega hiljem kaasneb. Mõju hindamise eesmärk on seega tõsta otsustaja teadlikkust ja kehtestada selle tulemusel keskkonna jätkusuulikku arengut tagavad keskkonnatingimused planeeringu koosseisus.

Käesoleva artikliga ei püüta algetada diskussiooni selle üle, kas planeeringu elluviimise mõju hindamine on vajalik, sest selle vajadus on ammu tõestatud, vaid püütakse selgitada seda, miks selle tänast korda on vaja kiiresti muuta. Muutmine vähendaks haldusmenetluse kohmakust ja seega kiusatust rikkuda seadust, s.t vähendaks ebaseadusliku ehitamise soovi. Muutmine on vajalik ka seepärast, et planeeringu enda sisuga tegelemise asemel tuleb planeeringutes, mille puhul on vaja läbi viia keskkonnamõju strateegiline hindamine, tegelda kaks korda ühe ja sama protsessi eri viisil korraldamisega. See raiskab raha ja aega. Seadust on vaja muuta ka seepärast, et Eestis seda teemat valdavad vähesed spetsialistid sooviksid oma erialal edasi tegutseda.

Mis on planeeringu elluviimise aluseks olevate strateegiliste valikute elluviimise mõju hindamise eesmärk? Eesmärk on tõsta otsustaja teadlikkust. Seega peab keskkonnamõju hindaja ehk ekspert olema sisuliselt toeks planeerijale ja kohalikule omavalitsusele keskkonnatingimuste väljatöötamisel. Töö tulemus kandub planeeringusse ja kujundab planeeringu elluviimisel ehitus- ja arendustegevuse juriidilise aluse. Vaid asjakohased, motiveeritud ja selgelt mõistetavad keskkonnatingimused, mis ka kehtestatakse, on hiljem kruntimise, ehitamise, kohaliku omavalitsuse töö korraldamise ja planeeringu elluviimise otsene alus. Keskkonnamõju strateegilise hindamise aruandel, erinevalt planeeringust, ei ole hiljem mingit otsest juriidilist jõudu, sest seda ei kehtestata.

Tõsiasi on see, et ruumiline planeerimine on pärast 2005. aastat kohmakaks muutunud, sest menetluslikult dubleerivad planeeringuprotsess ja keskkonnamõju strateegiline hindamine avalikkuse kaasamist täiesti põhjendamatu, tekitades kõikides nende protsessidega kokku puutunud isikutes palju segadust. Põhjust tuleb otsida paradigmade konfliktist planeerimis-seadusega reguleeritud ajakohase demokraatliku ja kaalutusõigusele tugineva planeerimise ning keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadusega reguleeritud strateegilise mõju hindamise vahel. Konflikt on arvatavasti tekkinud sellest, et keskkonnaspetsialistid ei ole piisavalt kursis planeeringute senise mõju hindamise praktikaga ja sisuliste valikute motiveerimisega. Näiteks on ära unustatud esimese avalikult läbi viidud üldplaneeringu – Naissaare üldplaneeringu keskkonnamõju hindamise kogemus. Eesti ja Soome keskkonnaministeeriumi ekspertide koostöös 1997. aastal toimunud pilootprojekt õpetas osalenuid tegema strateegilisi valikuid arengustsenaariumide vahel. See on ka strateegilisel tasandil otsuste langetamisel mõju hindamise peamine eesmärk.

Üldplaneeringu keskkonnamõju hindamisel on seega Eestis olemas juba peaaegu kümneaastane kogemus. Naissaare üldplaneeringu mõju hindamise tulemused on Keskkonnaministeeriumi publikseerinud. Peale selle on mõju hindamisega aktiivselt tegeldud ka lähitaval 1. jaanuaril 2003 kehtima hakanud planeerimiseseadusest. Üldplaneeringuga kavandatava ruumilise arengu-

ga kaasneda võiva majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise mõju ning looduskeskkonnale avalduva mõju hindamine algas iseenesest ning kohustuslik oli ka keskkonnatingimuste seadmine detailplaneeringutele. Mõju hindamine ise oli planeerimismenetlusega täielikult integreeritud ja teavet selle kohta sai planeeringu avalikustamise käigus, s.t avalikel aruteludel ja avalikul väljapanekul.

Alates 3. aprillist 2005 jõustus aga keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadus, mis jagas planeeringu menetluse ja keskkonnamõju strateegilise hindamise kaheks eraldi protsessiks. Enamik tegevusi dubleeriti ja bürokraatia osakaalu kasvatati mitmekordseks. Pärast seda on tekkinud tõsine kriis, sest arusaamad, kuidas keskkonnamõju strateegiline hindamine praktikas toimuma peaks, on erinevad. Planeerimispraktikast on teada tõde, et pole midagi hullemat varjatud konfliktist. Täna on juba tekkinud terav konflikt enamiku tegevplaneerijate ja keskkonnaspetsialistide vahel, kes on sunnitud võtma keskkonnamõju strateegilise hindamise järelevalvaja positsiooni. Konflikti teravdab osaliselt seegi, et Keskkonnaministeeriumi palgal ei ole planeeringu keskkonnamõju hindamise eksperdi nõuetele vastavaid ehk ruumilise planeerimise alase kõrgharidusega järelevalvespetsialiste ning poliitilisi huve arvestades on planeerimistegevuse järelevalve viidud Siseministeeriumisse. Seega saavad sisulised vastuolud ja eri valdkondade spetsialistide üksteisest möödarääkimine alguse ministeeriumi-

de lahknevatest igapäevastest juhtnõõridest, terminite erinevast lahtimõtestamisest, teise valdkonna seaduste mittemundmisest, erinevast praktilisest kogemusest jms. Planeerimise ja mõju hindamise valdkonnas ei ole tegu mitte üksikute seadusesätete erineva tõlgendamisega, vaid just kahest täiesti erinevast lähenemisest tuleneva konfliktiga, s.t küsimusega, mis on enne, kas laiapõhjaline kaalutlemine ja strateegiline valik või kitsas spetsiifilise valdkonna uuring ja iga pisimagi mõju lahkamine. Konflikti illustreerimiseks võib tuua näiteks mõisted *keskkond* ja *strateegia*, mida tõlgendatakse mitmeti. Planeeringut tehes on *keskkond* kogu see ruum, kus me elame, s.t keskkond kõige laiemas mõttes. *Strateegia* on aga kaugema eesmärgi saavutamise kava või selle saavutamise viisi teadlik püstitamine. Strateegia alusel valmivad lõpuks planeering, arengukavad, tegevuskavad ning langetatakse ka jooksvad otsused. Selleks et strateegia toimiks, peab see olema mõistetav igale selle eluviimisega seotud isikule. Strateegia tuleb seega püstitada teadlikult ja mõju hindamine on vaid vahend osapooltele mõistetava valiku tegemiseks erinevate strateegiliste stsenaariumide vahel.

Pädev planeerija ja kohalik omavalitsus lähtuvad oma töös sellest, et planeerimisotsus on laiapõhjalise kaalutlemise tulemus. Seda kinnitab ka kohtupraktika, mis nõuab selle kaalutlemise¹ dokumenteerimist. Seadusest tulenevalt on ruumiline planeerimine laiapõhjaline, eri valdkondi arvestav ja nende huvisid kombineeriv ning ühendada püüdev protsess. Seega on planeerimine läbirääkimine eri osapooltega, mille tulemus vormistatakse konsensusliku kokkuleppe alusel planeeringukaartide ja kaustana ning seejärel avalikustatakse veel kord, et tagada isikutele võimalus see läbi lugeda ja vajaduse korral oma huvisid veel kord kaitsta. Läbirääkimiste alusel luuakse esmalt strateegia ja motiveeritakse tehtud valikut ning tuletatakse siis selle alusel vajalikud keskkonnakasutus- ja ehitustingimused, maakasutusreeglid jms.

Strateegilise ehk üldisi printsiipe kokku leppiva planeerimistasandina määratleb planeerimiseseadus ennekõike riigi koostatava üleriigilise ja maa-

Planeerimine nõuab kaalutusotsuse põhjendamise oskust. Planeering ei saa ega peagi kajastama strateegilise valiku sündi, küll aga peab valiku tegemine olema dokumenteeritud, et võimaliku vaidluse korral otsust motiveerida. Pildil on Paljassaare ja Russika vahelise rannaala üldplaneeringu kaust ja selle taga seisavad planeeringu koostamise menetluse ja taustauuringu materjalide kaustad. Praeguse KSH korral oleks püstiseivate kaustade rivi poole pikem ja ka menetluskulud planeeringu hinnas ülekaalus. Riik ei ole suurt kulutust seni motiveerinud.

konnaplaneeringu ning kohalike omavalitsuste koostatava üldplaneeringu. Planeerimiseseadusest tulenevalt ei ole detailplaneering strateegiline planeerimisdokument. Samas on keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadus mõnel juhul vägivaldselt ja dokumendi tegelikule sisulisele olemusele vastupidiselt n-õ hinnata-vaks strateegiliseks planeeringudokumentiks muutnud. Detailplaneeringut saab lugeda mingil määral strateegiliseks otsuseks vaid siis, kui sellega tehakse üldplaneeringu muudatusettepanek. Muul juhul on selle keskkonnamõju strateegiline hindamine meetoodiliselt põhjendamatu ning sisuliselt topelthindamise nõudmine. Planeerimisloogikast lähtudes on vaja valida üldi-

sem planeerimistasand hoopis juhul, kui detailne otsus muutub strateegiliseks. Näiteks ei saa ükski omavalitsus ükski määrata Tallinna–Tartu mnt või Rail Baltica kiirraudtee asukohta. Sellise valiku saab teha vaid üleriigiline või maakonnaplaneering. Ja kui Rail Baltica kulgeb Eestis vastavalt täna kehtivale üleriigilisele planeeringule Pärnumaalt läbi Raplamaa Harjumaale ja sealt Viimsi vallast tunneliga Helsingisse, ei saa ükski omavalitsus oma planeeringus vaadelda selle alternatiivseid võimalusi. Üldplaneeringu tasandil ju alternatiivi enam pole. Otsus on tehtud, see on ainuvõimalik. Samuti ei saa detailplaneeringuga seotud tegevusel olla alternatiivi väljaspool planeeringuala, sest seda ala planeering ei käsitle. Tihti pole mujal ka maaomanik sama. Planeerimise vaatevinklist on küsimus seega õige otsustustasandi va-

¹ Kaalutlemine on sisuliselt teadliku valiku tegemine mitme valiku vahel ehk sama moodi mõju hindamine nagu keskkonnamõju strateegiline hindamine, aga veelgi laiemas mastaabis. Seega võib konflikti esiletõomise püstitada küsimusena: miks on mõju hindamisele vaja teha mõju hindamine?

likus. Keskkonnamõju strateegilisel hindamisel ongi planeerija ja omavalitsuse vaatevinklist oluline tuvastada strateegilise otsustamise tasand ja seejärel selgitada strateegilise otsuse elluviimisel tekkiv olulist tähtsust omav ehk strateegiline mõju. Muu jäetakse kõrvale, sest see ei moodusta olulist kriteeriumi n-ö suure valiku jaoks. See-ega ei ole iga üksiku taime, inimese, krundi vms tasandile laskumine põhjendatud ega vajalik, sest see ei võimalda selgitada otsustajale strateegilise valiku tegemise järgseid mõjusid ega tõsta otsustaja teadlikkust tema strateegilise valiku olemusest. Kui proovida teemat uurida välisriikide kogemuse toel, jõuab süvenemise korral sinnani, et Eestis allpool maakonnaplaneeringu tasandit riigi vaatevinklist olulisi strateegilisi valikuid üldjuhul teha ei saa. Üldplaneeringuga käsitletav territoorium ei jäta selleks tavaliselt võimalust. Erandiks võib ehk pidada Tallinna või mõnd teist suuremat Eesti linna, kus on võimalik sulgeda Eesti olulisi infrastruktuuri sõlmpunkte, nagu lennujaama, sadamaid või mõnd linnast välja suunduvat põhimaanteed, või siis korraldada oma tegevus ümber muul viisil, nii et see mõjutab kogu riigi arengut.

Keskkonnaspetsialistid aga enamasti ei käsitle planeeringut kui strateegilise valiku tegemise või kaalutlemise vahendit, vaid lähtuvad harilikult detailsest teemast, millega nad kursis on (nt vee kvaliteet, taimeliigid, kaitsealune üksikobjekt, õhusaaste levik vms), ning liigutakse sealtkaudu üldisemale. Selle tulemusena tekib olukord, kus omavalitsusi, arendajaid, maaomanikke või teisi planeeringust huvitatud osapooli sunnitakse tegema detailseid väliuuringuid või tegelema n-ö lokaalsete mõjudega, mis on keskkonnamõju hindamise, mitte keskkonnamõju strateegilise hindamise ehk teadliku strateegilise valiku objektid.

Eesmärk ei ole ju teha uuringuid või lahata kõrvalisi tühiseid kõrvalmõjusid, vaid kokku leppida lubatavates ehitus- ja maakasutustingimustes. Pisi-asjasesse takerdumine viib tihti absur-dini. Kui näiteks koorem liiva pikemaks ajaks kuhugi loodusesse maha kallutada, on sellel kindlasti mõju liiva alla jäänud taimedele – need surevad. Samas ei ole ju sellel liivakoormal kõige vähematki mõju näiteks mingi valla strateegilisele arengule või kaitseala eesmärkide saavutamisele. Keskkonnamõju strateegilisel hindamisel tulebki analüüsida just neid suuri eesmärke ja jõuda sedakaudu selgusele, mis on lubatav. Kui seesama liivakoorem satub näiteks mõne kaitsealuse liigi elukohta ning selle ainupopulatsioon hävib, siis võib liivakoormal olla ka strateegiline mõju – kaitseala kaitsees-märgi kadumine. Muidu aga mitte.

Keskkonnamõju strateegilise hindamise ainus eesmärk planeerimise vaatevinklist on seega jõuda keskkonnatingimusteni, mille puhul võib midagi teha, ehk siis selge ja arusaadava motivatsioonini, miks midagi teha ei või. Seejuures peab seda mõistma valikuid tegev otsustaja. Kõik muu ei ole oluline. Keskkonnamõju strateegilise hindamise menetlus iseenesest mingit eesmärki ei sisalda. Kui otsustaja aruannet ei kasuta ja selle alusel keskkonnatingimusi ei seata ning planeeringut ei kehtestata, võib aruande koostamise aja raisatuks lugeda. Menetlus ei taga ka otsuse pädevust ega looduse kaitset. Selle tagavad inimesed – otsustajad. Selle tagavad ka kehtivad seadused, sh planeeringud, aga vaid juhul, kui inimesed neid sisuliselt koostavad ja seejärel ka täidavad. Hindamise kasu saab tuleneda keskkonnaeksperti koostööst planeerija ja otsustajaga, tänu millele selgitatakse välja kriteeriumid, millal, kus ja kuidas võib midagi planeerida (enamasti ehi-

tada) ning kujundatakse otsustajal kas positiivse või negatiivse otsuse moti-veerimiseks vajalik teadlikkus. Pike-mata on selge, et igasugusel ehituste-gevusel on alati mõju. See mõju on aga enamasti lokaalne. Näiteks ehitatakse kaitseala naabruses kümme elamut. Kui kaitseala põhieesmärgid endiselt toimivad, pole neil kümnelt majal kaitsealale mingit strateegilist mõju, küll aga on nende tõttu hukkunud sajad tuhandet taimed, mis jäid hoonete, tee, või ehitusmasinate rataste alla. Sellel on küll mõju, aga see mõju ei ole strateegilise valiku vaatevinklist oluline ei inimesele ega keskkonnale, mille lahutamatu osa inimene on. See ei ole mõju, mille hindamist nõuab Euroopa Parla-mendi ja nõukogu direktiiv (2001/42/EÜ, 27.06.2001) *teatavate kavade ja programmide keskkonnamõju hindami-se kohta*. Viimase näite kontekstis on strateegilist tähtsust ainult sellel, kas omavalitsusel või looduskaitsealal on võimalik saavutada oma tegutsemise peamisi eesmärke. Ainult need peami-sed eesmärgid on strateegilised, s.t keskkonnamõju strateegilise hindami-se objektid. Vaid seda teades saab teha teadliku strateegilise valiku. Seda enam, et enamikku vähem tähtsaid või lokaalseid negatiivseid keskkonnamõjusid saab ühel või teisel viisil leeven-dada. Loomulikult on kümne majaga elamualal hajaasustuses ning kümne majaga alal, mille kõrvale tuleb strateegilise valiku kaudu edaspidi veel näi-tekts viiskümmend kümne majaga ala, seega kokku veel täiendavalt 500 elamut, täiesti erinev strateegiline mõju nii kohaliku omavalitsuse tulubaasile kui ka kohalikule loodusele. See näide sobib illustreerima ka seda, miks detailplaneeringuga kümne maja ehitami-ne ei ole ega saagi olla strateegiline ot-sus ning selle hindamine rööbiti detail-planeeringu menetlusega ei anna mingit objektiivset strateegilist teavet. Pla-

Mõtleme koos

ENTEC AS; Rävåla pst. 8; Tallinn 10143, ESTONIA
tel: (+372) 6604 547; fax: (+372) 6466 522
www.entec.ee

ENTEC

neerimise ehk otsustamise tasand on vale, selliseid n-ö piirkonna suurelt arendamise otsuseid tuleks ilmselt vastu võtta hoopis üldplaneeringu tasandil.

Enne edasiminemist tuleb tõdeda, et planeeringute tase on sisulise korrektsuse poolest väga erinev. Just halvema taseme vastu võitlemiseks ongi nüüd püütud planeerimisel keskkonna-teemat üle reguleerida. Keskkonnamõju strateegilises hindamises näeb osa riigiametnikest kohati abivahendit planeeringu puudulike keskkonnaningimuste korrastamiseks. Ekspertidele on seatud tingimused planeerimiseaduses oleva planeeringu tegemise õiguse määratlusega ja need vähesed, kes sellele kriteeriumile vastavad, peavad suutma töö oma ise hangitud teadmiste baasil ära teha. Kas see töö on ka õigesti tehtud, seda hindavad demokraatliku süsteemis "jumalad" – keskkonnapetsialistid, kes ise ei ole ruumilist planeerimist õppinud. Keskkonnaministeeriumi antud roll (nad töötavad selles ministeeriumis) lubab neid aga sekkuda ja päästa, mida päästa annab. Nende pädevust on kontrollitud ehk ainult tööintervjuul. Tekib küsimus, kuidas saavad nad meid kaitsta eksimuste eest valdkonnas, mida nad ise pole õppinud ja milles pole neil ka töökogemust. Ja miks nad seda teevad? Ja kust need ruumilist planeerimist oskavad eksperdid ja järelevalvajad peaksid tulema, kui neid Eestis ei koolitata? Täna ülikoolides üksiku loengutsükliina õpetatav ruumiline planeerimine pole võrreldav strateegilise ja ruumilise planeerimise oskusega, mis omandatakse näiteks Soome, Rootsi jt pikkade demokraatlike planeerimistraditsioonidega riikide ülikoolides. Meilgi on aeg hakata kõrgharidusega planeerijaid välja õpetama. Planeerijad peavad õppima oma otsuseid kaalutlema ja motiveerima, mõistma linnaruumi ja külamiljööd, tajuma keskkonnaaesthetikat, tundma olulisemaid keskkonnakaitse põhimõtteid, omavalitsuse toimimise majanduslikke eeldusi jne. Teadmatust ei saa asendada ülereguleerimisega. See on vaid bürokraatia bürokraadile töö tekitamise pärast. **Teadmatust tuleb ja saab asendada ainult teadlikkusega.**

Teadliku valiku tegemine eeldab, et enne detailidesse uppumist suudetakse

tajuda n-ö suurt pilti, eristada olulist ebaolulisest. Kui sellise eristusvõime tase on madal või puudub üldse, ongi konflikti tekkimise algallikas olemas. Kitsa valdkonna pädevus ei tee kellestki pädevat strateegilist otsustajat ega otsustamise suunajat. Ka planeerimisel oleks otstarbekas asendada bürokraatlik ülekaal (tulenevalt kahe protsessi läbiviimisest) sisuga.² Seega oleks vaja vaid üht kõikehõlmavat planeerimisprotsessi, nagu see oli enne 3. aprilli 2005. Selle sisulise kvaliteedi tõstmisele peab panustama riik. Vajaduse korral tuleb selleks kas või taas koondada ühte ministeeriumisse ehitus-, planeerimis- ja keskkonnavaldkond, nagu see meil kunagi oli ning nagu see on olnud näiteks Rootsis seniajani.

Iga kodanik peab endale teadvustama, et strateegiline valik hakkab pihta sellest, keda kohalikud elanikud tahavad näha oma valitsejatena, ja sellest, keda see kohalikest elanikest koosnev kohalik omavalitsus tahab näha kohalike elanikena. Samuti sellest, milline on nende ideaalkeskkond. Ainult kohapealne kogukond suudab kehtestada oma toimimiseks parimad reeglid, mõistagi seaduste piires ja lähtuvalt eetikast. Niikaua kuni kogukonna valikud on teadlikud, on need paremad kui mis tahes eksperdi arvamus. Ja loomulikult peavadki need olema Tallinnas ja Kõrgessaares erinevad. Sellele tugineb ka planeerimise loogika. Planeerimisprotsessis avalikult osalemise võimaluse pakkumise ja avaliku diskussiooni kaudu tuleb luua motiveeritud otsustamise alus ja tagada tehtud otsuse laiapõhjaline mõistetavus.

Planeerijate riigipoolse koolituse ja planeeringu kvaliteedi pealt kokku hoides seatud eesmärki ei saavutata. Seda kinnitavad paljud täna kehtestatud planeeringud. Kuidas saab näiteks kohalik omavalitsus kehtestada planeeringu, milles puuduvad seadusega nõutud keskkonnaningimused? Või kuidas saab planeeringu järgi kahe nädalaga väljastada ehituslubasid, kui detailplaneeringus puuduvad selgelt ja üheselt mõistetavad ehitustingimused? Hämmastama paneb seegi, et seadust rikutakse karistamatult. Selle tulemus on näiteks hiljuti ühes Eesti linnas valminud tööstusala, kus laohooned on 5 m

kaugusel kõrgepingeliinist ja suured kaubakonteinerid on kõrgepingeliini all virnas. Sellise planeeringu tegija on muide ISO sertifikaadiga firma ja selle hoone olemasolule vaatavad läbi sõrmede nii kohalik omavalitsus kui ka võrguomanik, sest üks ju kehtestas veaga planeeringu ja teine kooskõlastas selle. Kuigi ebaseaduslikkus ehitamises süüdistatakse enamasti arendajat, saab selle juhtumi puhul süüdistada teda vaid ebapädeva planeeringu kiire realiseerimise eest.

Seega jõuame põhjaneva tõeni. Ükski sertifikaat, seadus ega taimede uurimine ei asenda kunagi inimese oskust teha teadlikku valikut, sh strateegilist valikut arengusuundade vahel. Tehtud on mitmeid juhtimisvaldkonna uuringuid ja avastatud hämmastavaid otsustamise seoseid. Seoste analüüsist olulisem on hetketeema kontekstis see, et enamikku otsustest ühendab teadlikkuse puudumine. Otsus on kas emotsionaalne – stiilis "mulle meeldib see värv või see inimene" või siis suisa huupi langetatud. Järelikult keegi mõtles ja ütles midagi. Miks, seda ei teata, aga selline otsus tehti. Tuleb tõdeda, et nii planeerimis- kui keskkonnavaldkonnas on vaja eelkõige tõsta inimeste teadlikkust. Täna domineerivad juhuslikud otsused algavad juba sellest, et bürokraatia osakaal planeerimises on keskkonnamõju strateegilise hindamise korral jõudnud 80%-ni ega jäta planeerijatele enam võimalust tegelda planeeringute sisuga.

Inimeste teadlikkuse tõstmine on see peamine ühisosa, mis peaks huvitama iga planeerijat, kohalikku omavalitsust ja ka keskkonnapetsialisti. Vaid teadlikkus aitab strateegiliselt rumalaid otsuseid vältida. Vaid selgema visiooni, eesmärgi, pürgimuse või taotluse mõistmine, mitte pisidetailides ekslemine võimaldab teha pädevaid strateegilisi valikuid. Ratsionaalsuse huvides on seega õige liita taas planeerimine ja mõju hindamine ning tagada nende ühine järelevalve. Kodaniku ja iga maaomaniku jaoks on tähtis, et see protsess oleks võimalikult lihtne, arusaadav ja läbipaistev ning et järelevalvajad ja läbiviijad oskaksid oma tööd teha.

Loodetavasti paneb see artikkel just planeerimisega vähe kokku puutunud osalisi mõtlema oma teadlikkusele ning aitab sellega planeerimist sisulisemaks ja vähem bürokraatlikuks muuta. ■

² Kuna sisu on kaalutlemine, oleks seda vaja teha üks kord ja korrektselt, käsitledes kaalutluse osana muu hulgas ka keskkonda. See tähendab, et ühekordne ja laiapõhjaline mõjude teadlik käsitlemine ja nende vahel valiku tegemise oskus peaks olema see, mida riik nõuab, õpetab ja kontrollib.